

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید چمران اهواز

۹۴۱۱۷۷۱

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد الهیات

گرایش فقه و مبانی حقوق

عنوان:

رسیدگی به جرایم مطبوعاتی در فقه اسلامی و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر محمد حسین گنجی

استاد مشاور:

دکتر عبدالحسین رضایی راد

نگارنده:

پریسا امیری

شهریور ماه ۱۳۹۴

«شصتین سالگرد تأسیس دانشگاه شهید چمران اهواز گرامی باد»

تقدیم به:

برترینی که به ما فرصت بودن داده

به ماه و خورشید آسمان زندگیم که هیچ گاه انول نخواهند کرد.

پدر و مادر مهربانم

به آنان که با عشق از عصاره وجود خود محبت را به ما ارزانی داشتند.

سپاسگزاری

سپاس خدای مهربان را که اندیشه ام داد.

حمد و ستایش بی قیاس خدای را سزا است که از الطاف خود در انسان دمید و او را اشرف

مخلوقات خود قرار داد. حال به لطف او توفیق تحصیل علم و کسب دانش را پیدا نمودم.

از خداوند متعال می خواهم که قدم هایم را در راه خدمت به جامعه استوار گرداند تا بتوانم از

آنچه در این سال ها آموخته ام در مسیر پیشرفت و آبادانی کشور عزیزم استفاده نمایم.

از استاد راهنما و مشاور کرامی

دکتر محمد حسین کنجی و دکتر عبدالحسین رضایی راد

صمیمانه قدردانی و تشکر می نمایم و امیدوارم که گوشه ای از زحمات استادان محترم را

پاسخگو بوده باشم.

فصل اول: کلیات، تعاریف و تاریخچه

۲	بیان مسأله.....
۴	سؤالات تحقیق.....
۴	فرضیه های تحقیق.....
۵	اهداف تحقیق.....
۵	پیشینه تحقیق.....
۵	۱-۱ جرم.....
۶	۱-۱-۱ تعریف جرم از دیدگاه اسلام.....
۷	۱-۱-۲ تعریف جرم از دیدگاه حقوقدانان.....
۸	۱-۱-۳ تعریف جرم از دیدگاه حقوق موضوعه ایران.....
۹	۱-۲ مطبوعات.....
۹	۱-۲-۱ مفهوم لغوی مطبوعات.....
۱۱	۱-۲-۲ مفهوم مطبوعات در قانون.....
۱۱	۱-۲-۲-۱ تعریف مطبوعات در متون قانونی قبل از انقلاب.....
۱۴	۱-۲-۲-۲ تعریف مطبوعات در متون قانونی پس از انقلاب.....
۱۷	۱-۲-۳ تفاوت مطبوعات با سایر رسانه‌های جمعی.....
۱۸	۱-۲-۴ تفاوت مطبوعات با اینترنت و سایر رسانه‌های نوین.....

۱۹	۱-۲-۵ نقش مطبوعات در جرایم اقتصادی.....
۲۱	۱-۳ جرم مطبوعاتی.....
۲۱	۱-۳-۱ تعریف عام جرم مطبوعاتی.....
۲۲	۱-۳-۲ تعریف خاص جرم مطبوعاتی.....
۲۲	۱-۳-۳ تعریف جرم مطبوعاتی از دیدگاه قانون.....
۲۴	۱-۳-۴ ویژگیهای جرم مطبوعاتی.....
۲۵	۱-۳-۵ عناصر تشکیل دهنده جرم مطبوعاتی.....
۲۶	۱-۴ جرم سیاسی.....
۲۶	۱-۴-۱ تعریف جرم سیاسی در حقوق اسلام.....
۲۸	۱-۴-۲ تعریف جرم سیاسی از دیدگاه حقوق موضوعه ایران.....
۲۹	۱-۴-۳ خصیصه مشترک جرایم سیاسی و مطبوعاتی.....
۳۰	۱-۵ جرم امنیتی.....
۳۰	۱-۵-۱ تعریف جرم امنیتی از دیدگاه حقوق موضوعه ایران.....
۳۲	۱-۲ تاریخچه جرایم مطبوعاتی در حقوق ایران و غرب.....
۳۲	۱-۲-۱ قانونگذاری در جرایم مطبوعاتی ایران قبل از انقلاب.....
۳۷	۱-۲-۲ قانونگذاری در جرایم مطبوعاتی ایران بعد از انقلاب.....

فصل دوم: آزادی مطبوعات

۵۰	۱-۱ مفهوم و جایگاه آزادی بیان در اسلام.....
۵۰	۱-۱-۱ مفهوم آزادی.....

۵۱	۱-۱-۲ مفهوم آزادی بیان.....
۵۲	۱-۱-۳ جایگاه آزادی بیان در اسلام.....
۵۵	۱-۱-۴ حدود آزادی بیان.....
۵۷	۱-۱-۴-۱ بررسی حکم کتب ضلال.....
۶۰	۱-۱-۴-۱-۱ ادله حرمت حفظ کتب ضلال.....
۷۱	۱-۱-۴-۱-۲ موارد استثنا از حرمت حفظ کتب ضلال.....
۷۶	۱-۱-۴-۲ قاعده لاضرر و لاضرار.....
۷۷	۱-۱-۵ ادله آزادی بیان در اسلام.....
۸۲	۱-۱-۶ امر به معروف و نهی از منکر.....
۸۶	۱-۱-۷ آزادی در انتخاب احسن.....
۸۷	۱-۱-۸ ارتقا فرهنگ جامعه و منع از انباشت قدرت.....
۸۸	۱-۱-۹ مشورت و بهره گیری از آرای دیگران.....
۹۰	۱-۲ آزادی انتقاد.....
۹۲	۱-۲-۱ قلمرو انتقاد.....
۹۳	۱-۲-۲ ترک انتقاد.....
۹۳	۱-۲-۳ مرز بین نقد و توهین.....
۹۶	۱-۳ نقش سانسور در محدودیت آزادی مطبوعات.....
۹۹	۱-۳-۱ انواع سانسور.....
۱۰۰	۱-۳-۲ روش های سانسور.....

فصل سوم: بررسی جایگاه و محدوده مسئولیت کیفری در قلمرو جرایم مطبوعاتی

- ۱-۱ تعریف مسئولیت کیفری..... ۱۰۵
- ۱-۲ نظریه‌های مربوط به انواع مسئولیت کیفری در برابر جرایم مطبوعاتی..... ۱۰۶
- ۱-۲-۱ نظریه مسئولیت جمعی (تضامنی)..... ۱۰۶
- ۱-۲-۲ نظریه مسئولیت ترتیبی..... ۱۰۷
- ۱-۲-۳ نظریه مسئولیت شخص واحد..... ۱۰۹
- ۱-۳ بررسی سیر تاریخی و تحولاتی قانونگذاری در عرصه مسئولیت کیفری..... ۱۱۰
- ۱-۳-۱ تحولات مسئولیت کیفری قبل از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۱۱۱
- ۱-۳-۲ تحولات مسئولیت کیفری بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۱۱۵
- ۱-۴ مسئولیت کیفری افراد مسئول در قانون مطبوعات ایران..... ۱۱۸
- ۱-۴-۱ مسئولیت کیفری صاحب امتیاز..... ۱۱۸
- ۱-۴-۱-۱ مسئولیت کیفری صاحب امتیاز در قوانین سابق ایران..... ۱۱۸
- ۱-۴-۱-۲ مسئولیت کیفری صاحب امتیاز در قوانین فعلی ایران..... ۱۱۹
- ۱-۴-۲ مسئولیت کیفری مدیر مسئول..... ۱۲۱
- ۱-۴-۲-۱ مسئولیت کیفری مدیر مسئول در قوانین سابق ایران..... ۱۲۲
- ۱-۴-۲-۲ مسئولیت کیفری مدیر مسئول در قوانین فعلی ایران..... ۱۲۳
- ۱-۴-۳ مسئولیت کیفری نویسنده..... ۱۲۵
- ۱-۴-۳-۱ مسئولیت کیفری نویسنده در قوانین سابق ایران..... ۱۲۵
- ۱-۴-۳-۲ مسئولیت کیفری نویسنده در قوانین فعلی ایران..... ۱۲۷

- ۱-۴-۴-۱ مسئولیت کیفری سایر دست اندرکاران..... ۱۲۹
- ۱-۴-۴-۱-۱ مسئولیت کیفری سایر دست اندرکاران در قوانین سابق ایران..... ۱۲۹
- ۱-۴-۴-۲ مسئولیت کیفری سایر دست اندرکاران در قوانین فعلی ایران..... ۱۳۱

فصل چهارم: بررسی صلاحیت محاکم در رسیدگی به جرایم مطبوعاتی

- ۱-۱-۱ تعریف صلاحیت..... ۱۳۵
- ۱-۱-۱-۱ صلاحیت ذاتی..... ۱۳۵
- ۱-۱-۲ صلاحیت محلی..... ۱۳۹
- ۱-۱-۳ صلاحیت شخصی..... ۱۴۲
- ۱-۲ مستدل و مستند بودن احکام دادگاه ها..... ۱۴۵
- ۱-۳ دادگاه کیفری استان..... ۱۴۷
- ۱-۴ تعارض میان دادگاه کیفری استان با سایر دادگاه ها..... ۱۴۸
- ۱-۴-۱ اختلاف در صلاحیت میان دادگاه کیفری استان و دادگاه انقلاب..... ۱۴۹
- ۱-۴-۲ اختلاف در صلاحیت میان دادگاه کیفری استان و دادگاه نظامی..... ۱۵۰
- ۱-۴-۳ اختلاف در صلاحیت میان دادگاه کیفری استان و دادگاه ویژه روحانیت..... ۱۵۱
- ۱-۴-۴ اختلاف در صلاحیت دادگاه کیفری استان و دادگاه اطفال..... ۱۵۳
- ۱-۴-۵ اختلاف در صلاحیت میان دادگاه نظامی و دادگاه ویژه روحانیت..... ۱۵۵
- ۱-۴-۶ اختلاف در صلاحیت میان دادگاه انقلاب و دادگاه ویژه روحانیت..... ۱۵۵

فصل پنجم: شیوه رسیدگی در جرایم مطبوعاتی

- ۱-۱ هیأت منصفه..... ۱۵۹

- ۱-۱-۱-۱ تعریف هیأت منصفه ۱۵۹
- ۱-۱-۲-۱ پیشینه هیأت منصفه ۱۶۰
- ۱-۱-۲-۱-۱ پیشینه هیأت منصفه در ایران ۱۶۰
- ۱-۱-۲-۱-۱-۱ پیشینه هیأت منصفه قبل از انقلاب اسلامی ۱۶۰
- ۱-۱-۲-۱-۱-۲ پیشینه هیأت منصفه پس از انقلاب اسلامی ۱۶۳
- ۱-۱-۲-۲-۱ پیشینه هیأت منصفه در غرب ۱۶۷
- ۱-۱-۳-۱ مشروعیت هیأت منصفه ۱۶۹
- ۱-۱-۳-۱-۱ دیدگاه عدم مشروعیت هیأت منصفه ۱۶۹
- ۱-۱-۳-۱-۲ دیدگاه مشروعیت هیأت منصفه ۱۷۱
- ۱-۱-۴-۱ فلسفه وجودی هیأت منصفه ۱۷۳
- ۱-۱-۵-۱ نحوه انتخاب هیأت منصفه ۱۷۴
- ۱-۱-۶-۱ شرایط اعضای هیأت منصفه ۱۷۹
- ۱-۱-۷-۱ صلاحیت و حدود اختیارات هیأت منصفه ۱۸۲
- ۱-۱-۸-۱ دلایل موافقان و مخالفان هیأت منصفه ۱۸۶
- ۱-۱-۸-۱-۱ دلایل موافقان ۱۸۶
- ۱-۱-۸-۱-۲ دلایل مخالفان ۱۸۸
- ۱-۱-۸-۱-۳ جمع بندی دیدگاه‌های موافق و مخالف هیأت منصفه ۱۹۱
- ۱-۱-۹-۱ نارسایی‌های هیأت منصفه در ایران ۱۹۱
- ۱-۲-۱ تعارض رأی هیأت منصفه با نظر قاضی ۱۹۳

۱۹۶ ۱-۳ علنی بودن رسیدگی
۱۹۸ ۱-۴ حق داشتن وکیل
۲۰۰ ۱-۵ حضور هیأت منصفه در مرحله تجدید نظر
۲۰۲ ۱-۶ هیأت نظارت بر مطبوعات
۲۰۵ ۱-۷ نقش شورای حل اختلاف ویژه مطبوعات
۲۰۷ نتیجه گیری
۲۱۲ پیشنهادها
۲۱۴ استفتائات

منابع و مأخذ

۲۱۸ منابع عربی
۲۲۰ منابع فارسی

نام خانوادگی: امیری	نام: پریسا	شماره دانشجویی: ۹۱۱۱۷۱۲
عنوان پایان نامه: رسیدگی به جرایم مطبوعاتی در فقه اسلامی و حقوق ایران		
استاد راهنما: دکتر محمدحسین گنجی		
استاد مشاور: دکتر عبدالحسین رضایی راد		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی: ۹۴/۶/۲۸	تعداد صفحه: ۲۲۹	
کلیدواژه‌ها: جرم مطبوعاتی، آزادی مطبوعات، احکام فقهی، آیین دادرسی کیفری، هیأت منصفه.		
<p>چکیده:</p> <p>یکی از نمودهای تخطی از مرزهای آزادی بیان، جرم سیاسی و جرم مطبوعاتی است که از یک سو، ضرورت دفاع از حقوق جامعه، حاکمان را به مبارزه با تخطی گران و می دارد و از سوی دیگر، آزادی بیان برای پیش گیری از انحراف نهادهای حکومتی و جرایم دولتی ضرورتی اجتناب ناپذیر است. این امر اقتضا می کند که جامعه در برخورد با این پدیده، تا حدی از خود انعطاف نشان داده و مجرمین سیاسی و مطبوعاتی را با سایر منحرفین یکسان انگاری نکند. بهترین راه برای برآورده کردن این مقصود و توجه به داوری افکار عمومی، حضور هیأت منصفه در دادگاه رسیدگی کننده به جرائم مزبور است. در این پایان نامه درصدد پاسخ به این پرسش اساسی هستیم که شیوه رسیدگی به این گونه جرایم چگونه است؟ در ایران، اولین بار در اصل ۷۹ متمم قانون اساسی مشروطه و پس از انقلاب، در اصل ۱۶۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حضور هیأت منصفه تنها در دو مورد از محاکمات یعنی رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی به دلیل این که جزء جرایمی می باشند که با وجدان عمومی جامعه ارتباط دارند پیش بینی شده و در بقیه محاکمات حضور این هیأت پیش بینی نشده است؛ ولی به دلیل جوانی این نهاد در کشور و فقدان آرای فقهی مناسب، نتوانسته جایگاه واقعی خود را در حقوق ایران - که مبتنی بر مبانی فقهی است - بیابد. فلسفه حضور هیأت منصفه در رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی با لزوم تبعیت از نظر هیأت منصفه معنا پیدا می کند ولی در نظام قضایی ایران نقش این هیأت در حد کارشناس پایین آمده و بیشتر جنبه مشورتی به خود گرفته است. با توجه ماهیت جرایم سیاسی و مطبوعاتی پیشنهاد نگارنده آن است که موضع هیأت منصفه در دادگاه ارتقا یافته و از موضع مشورتی به موضع ورود در حکم تغییر یابد.</p>		

پیشگفتار

آزادی یکی از اصول مهم و با ارزشی است که در بسیاری از مکاتب، از جمله مکتب اسلام پذیرفته شده و اصول و مقررات آن، حاکی از دفاع از این مهم است. یکی از نمودهای آزادی که اخیراً بیشتر مورد توجه قرار گرفته، آزادی بیان و ابراز عقیده است. معمولاً تخطی از قلمرو آزادی بیان، در قالب جرم سیاسی و جرم مطبوعاتی نمود پیدا می کند که از یک سو، دفاع از حقوق جامعه، حاکمان را به مبارزه با تخطی گران و می دارد و از سوی دیگر، آزادی بیان از چنان ارزشی برخوردار است که می طلبد جامعه در برخورد با این گونه مجرمان، تا حدی از خود انعطاف نشان داده و فرهنگ جامعه و تلقی عمومی را در قضاوت خویش مدنظر قرار دهد. این مهم با پیش بینی هیأتی در دادگاه به نمایندگی از جامعه، برای دفاع از مجرمان سیاسی و مطبوعاتی صورت می پذیرد که در حقوق عرفی «هیأت منصفه» نام گرفته است. هیأت منصفه در ایران مطابق با موازین شرع تشکیل شده و تفاوت‌های بنیادی با هیأت منصفه در غرب دارد. قوانین موجود در زمینه جرم مطبوعاتی و هیأت منصفه در حقوق ایران، دارای فراز و نشیب‌های بسیاری بوده ولی با این وجود در برخی موارد مهم دارای ابهام و اجمال است و تاکنون به خوبی نتوانسته پاسخگوی مسائل مربوط به این جرایم باشد.

فصل اول

کلیات، تعاریف و تاریخچه

بیان مسأله

تأثیرارتباطات در جهان بر هیچ کس پوشیده نیست؛ چرا که آزادی بیان و اندیشه همواره در طول تاریخ به عنوان یکی از آرمان‌های جامعه بشری و در عین حال از اساسی‌ترین ویژگی‌های جوامع دموکراتیک بوده است و برای اجرای این حق، افراد بشر بایستی در ارتباط با یکدیگر باشند؛ بنابراین یکی از مجاری تبلور این آزادی، رسانه‌های مکتوب نظیر مطبوعات هستند؛ به طوری که امروزه در روابط و مناسبات سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... به یکی از شاخصه‌های تأثیرگذار تبدیل شده است.

اصولاً تاریخ جوامع بشری گویای این حقیقت است که با ظهور مطبوعات، تحولات عظیم و رشد فکری و سیاسی و هم‌چنین آزادی عقیده و بیان تحقق پیدا کرده است. در دنیای امروز نیز مردم هر کشوری حق دارد از اتفاقاتی که در کشورش یا اقصی نقاط جهان می‌گذرد، اطلاع و آگاهی داشته باشد. لذا برای اطلاع یافتن از رویدادها بایستی از راه روزنامه، نشریات ادواری و رادیو و تلویزیون از انواع تفسیرها، تحلیل‌ها و ابعاد مختلف قضایای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... اطلاع یابد و آن‌ها را با هم مقایسه کند و طبق برداشت و عقیده خود واقعیت‌ها را احراز کند. نکته‌ای که وجود دارد این است که دولت‌ها حق ندارند به بهانه مصلحت اجتماعی، مردم را در بی‌خبری قرار دهند یا آنان را از حقایق منحرف سازند یا گمراه کنند.

مطبوعات در دنیای کنونی با توجه به گسترش روابط و مناسبات اجتماعی دارای کارکردهای مثبت فراوانی هستند؛ از جمله انباشت و انفجار اطلاعات، اطلاع‌رسانی، توسعه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، تبادل اندیشه‌ها، توسعه نهضت‌بیداری، نظارت و کنترل حکومت و گسترش آزادی‌های سیاسی و مدنی، و به دلیل همین کارکردهای مثبت، رکن چهارم دموکراسی یا رکن چهارم

حاکمیت و مشارکت مردم در سرنوشت سیاسی خود نیز به حساب می‌آیند؛ به طوری که از نظر نظارت همگانی در اسلام نیز در عصر حاضر بهترین ابزار تحقق قاعده امر به معروف و نهی از منکر است.

نباید از نظر دور داشت که مطبوعات در عین داشتن آثار مثبت فراوان، معضلاتی را نیز برای جامعه بشری می‌تواند به وجود آورد. تحمیل الگوهای ضد ارزشی، تجاوز به حریم زندگی خصوصی افراد، تضعیف امنیت ملی، تشدید احساس ناامنی، تحریک به عداوت‌های نژادی، اخلال در سیستم قضایی، توهین و هتک حرمت افراد و دولت مردان از جمله پیامدهای منفی مطبوعات و توان بالقوه آن در آسیب زدن به اجتماع است، لذا با توجه به این مسائل در حقوق مطبوعات، ما با پدیده‌ای به نام جرایم مطبوعاتی که یکی از حساس‌ترین و مهم‌ترین موضوعات روز جامعه است مواجه و ناچار به ایجاد تعادل بین حقوق و آزادی‌های مطبوعات از سویی، و حفظ حقوق و حرمت اشخاص و حکومت از سویی دیگر هستیم. در راستای ایجاد این تعادل، دولت‌ها مبادرت به وضع قوانینی می‌ورزند که از یک طرف از حقوق افراد حمایت می‌شود و از طرفی هم حقوق و آزادی‌های مطبوعات محدود و ضایع نشود، از طرفی هم به دلیل این که اصحاب مطبوعات تلاششان در جهت تنویر افکار عمومی است، نمی‌توان تصور کرد جرایمی که در مطبوعات ارتکاب می‌یابد با سوءنیت همراه بوده به همین جهت قانون‌گذار آیین رسیدگی خاص و افتراقی برای این جرایم در نظر گرفته است. بنابراین این گونه جرایم با توجه به شرایط خاص رسیدگی می‌شود و آیین دادرسی خاصی بر آن حاکم است که از جمله ویژگی‌های مهم رسیدگی به این گونه جرایم، علنی بودن دادگاه و حضور هیأت منصفه می‌باشد که در نظر گرفتن این ویژگی‌ها در محاکمات مطبوعاتی، می‌تواند تأمین کننده آزادی مطبوعات باشد به عبارت دیگر علت عمده

ارفاق به مطبوعات را باید احترام به اصل آزادی بیان و مطبوعات دانست. از طرف دیگر نیز با توجه به این که ارباب جراید و اصحاب مطبوعات، به دلیل انجام کاری سیاسی و فرهنگی خصیصه سرعت را به عنوان یکی از مؤلفه های اساسی در اجرای کار مطبوعاتی خود تلقی می کنند و این امکان وجود دارد که گاهی اوقات این سرعت عمل آن ها سبب ارتکاب فعلی مجرمانه از سوی آنان گردد، لذا عادلانه تر این است که محاکمات این افراد به صورت علنی و هم چنین با حضور افرادی که منتخب مردم هستند انجام گیرد. به این دلیل که اعضای هیأت منصفه از اقشار مختلف جامعه برگزیده می شوند، بهتر از قضات حرفه ای می توانند افکار عمومی را انعکاس دهند و در مورد جرایم مطبوعاتی اظهار نظر کنند.

سؤالات تحقیق

۱- جرم مطبوعاتی از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه چیست؟

۲- تفاوت ماهوی این جرم با سایر جرائم چیست؟

۳- شیوه رسیدگی به این جرائم چگونه است؟

فرضیه های تحقیق

۱- مبانی فقهی آزادی بیان، در قوانین موضوعه ایران به خوبی تبیین نشده است و به همین

دلیل حوزه جرایم مطبوعاتی به صورت چشم گیری، گسترده شده است.

۲- جرایم مطبوعاتی، با سایر جرائم تفاوت دارد و به همین جهت در قانون نحوه رسیدگی به

آن متفاوت است.

۳- در رسیدگی به جرایم مطبوعاتی، رأی هیأت منصفه در موضوع دعوا، برای قاضی دادگاه

الزام آور نیست و بیشتر جنبه مشورتی دارد.

اهداف تحقیق

بررسی ابعاد مختلف جرایم مطبوعاتی و تفاوت آن با جرایم عادی و شیوه برخورد و رسیدگی به آن‌ها، موضوع بحث این پایان‌نامه است.

پیشینه تحقیق

از آن‌جا که موضوع مورد بحث در حوزه جرایم مطبوعاتی قرار دارد باید گفت تاکنون در این حوزه، کتب، پایان‌نامه و مقالاتی به نگارش درآمده‌اند، از جمله: کتاب «جرایم مطبوعاتی؛ بررسی تطبیقی سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و انگلستان» تألیف عباس شیخ‌الاسلامی، کتاب «جرایم مطبوعاتی» نوشته سعید مرتضوی، مقاله «تحلیل حقوقی جرایم سیاسی و مطبوعاتی» از محمد هاشمی و «دادگاه کیفری استان، تنها محکمه صالح برای رسیدگی به جرایم مطبوعاتی» از آرش کامرانلو، پایان‌نامه «جرائم مطبوعاتی» از مجید لایق حسینی، دانشگاه تهران و «جرایم مطبوعاتی در حقوق ایران» از ابراهیم عمیقی ابرقویی، دانشگاه قم.

۱-۱ جرم

علی‌رغم تعاریف زیادی که از جرم شده هنوز هم این موفقیت به دست نیامده تا از جرم آن چنان تعریفی به عمل آید که مورد قبول همگان قرار گیرد و در زمان‌ها و مکان‌های مختلف واجد ارزش باشد. دلیل این امر نیز این است که پدیده جرم بر حسب دیدگاه دانشمندان و محققان دارای مبانی و صور گوناگون بوده، به عبارت دیگر آن چه از نظر یکی جرم محسوب می‌شود بر حسب دیگری نه تنها ممکن است عنوان جرم به خود نگیرد، بلکه امکان دارد که حتی عملی پسندیده به شمار آید.^۱

۱. شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر ژوبین، آذر ۱۳۸۴، چاپ دوازدهم، جلد اول، ص ۲۱۳.

۱-۱-۱ تعریف جرم از دیدگاه اسلام

جرم در زبان قرآن و در فقه اسلامی، عبارت است از انجام دادن فعل یا گفتن قولی که شارع مقدس آن را منع کرده است، به عبارت دیگر افعال و اقوالی جرم تلقی می‌شوند که مغایر با احکام یا اوامر و نواهی باری تعالی باشند به طوری که لفظ «یَجْرِمَنَّكُمْ»^۱ در قرآن به معنای کارهای زشت و ناپسند وارد شده است و نیز لفظ «مجرمین»^۲ ناظر به اعمال و رفتار زشت کسانی است که در گمراهی به سر می‌برند. همین معنا را می‌توان از آیاتی که در باب جرایم مشمول قصاص نفس، قصاص عضو، دیه، حد زنا، حد قذف، حد سرقت در قرآن وارد شده است استشهاد نمود.^۳

برخی فقها و مؤلفان دینی نیز جرم را گناه و ذنب (گناه) را جرم معنا کرده‌اند. بنابراین جرم در اصطلاح متون دینی و فقهی هر نوع کار ممنوع شرعی است که خداوند برای آن کیفر دنیوی یا اخروی مقرر کرده، اعم از انجام دادن کاری که در دین از آن نهی شده یا ترک کردن کاری که به آن امر شده است.^۴ در همایش حقوق کیفری اسلامی (۱۳۵۵)، جرم را «مخالفت با اوامر و نواهی کتاب و سنت یا ارتکاب عملی که به تباهی فرد یا جامعه بینجامد» تعریف کرده‌اند.^۵

برخی فقها جرم را فقط در ممنوعات شرعی که کیفر دنیوی دارند، به کار برده و بقیه کارهای ممنوع را مصداق «معصیت»، «خطیئه» یا «اثم» دانسته‌اند. این تعریف از جرم به اصطلاح حقوقی آن بسیار نزدیک و بلکه مترادف آن است.^۶

۱. مانند، آیه ۱۲.

۲. قمر، آیه ۴۸.

۳. ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای عمومی، تهران، مرکز نشر داد، بهار ۱۳۷۲، جلد دوم، ص ۱۳.

۴. فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سال ۶۸-۶۴، جلد ۱، ص ۷۰-۶۹؛ اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، سال ۱۳۸۲، جلد ۱، ص ۱۲۰-۱۱۹.

۵. گرجی، ابوالقاسم، مقالات حقوقی، تهران، دانشگاه تهران، سال ۱۳۶۵، جلد ۱، ص ۵۸.

۶. فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ص ۷۱.

۱-۱-۲ تعریف جرم از دیدگاه حقوقدانان

حقوقدانان از جرم تعاریف متعددی ارائه کرده اند که به مهم ترین آنها اشاره می‌گردد:

وجه اشتراک بسیاری از تعاریفی که حقوقدانان در خصوص جرم ارائه داده‌اند اخلال در نظم اجتماعی است به طوری که آن‌ها هر فعل یا ترک فعلی که بر خلاف نظم اجتماعی باشد را مشمول تعریف جرم دانسته‌اند.

به اعتقاد گروهی از حقوقدانان «جرم عبارت است از فعل یا ترک فعلی که به جهت آسیبی که به نظم اجتماعی وارد می‌کند از طرف جامعه مجازات می‌شود»^۱ و هم چنین «هر عمل خلاف نظم اجتماعی که مرتکب را در معرض تحمل یک مجازات یا یک اقدام تأمینی قرار می‌دهد. به دیگر سخن جرم عبارت از «عمل یا خودداری از عملی است که قابل انتساب به مرتکب آن بوده و در قانون پیش بینی یا با یک کیفر جزایی مجازات می‌شود»^۲ لذا کنش‌های مثبت یا منفی مخالف نظم اجتماعی افراد در جامعه که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی تعیین شده باشد جرم نام دارد.^۳ از این رو جرم شامل رفتاری است مخالف نظم اجتماعی که مرتکب آن را در معرض مجازات قرار می‌دهد.

در واقع جرم از آن رو که یک رفتار مخالف نظم اجتماعی است، واقعیتی اجتماعی و از جهت ارتکاب آن توسط انسان واقعیتی انسانی محسوب می‌گردد. لذا در صورت ارتکاب فعل یا عدم ارتکاب فعل که نتیجه آن مخدوش ساختن نظم اجتماعی باشد جرم تحقق پیدا کرده است و با توجه به قانون مجازات، بایستی با مجرم رفتار گردد.

۱. استفانی، کاستون و دیگران، حقوق جزای عمومی، ترجمه حسن دادبان، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول، سال ۱۳۷۷، جلد ۱، ص ۱.

۲. همان، ص ۱۴۵.

۳. نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ ششم، سال ۱۳۸۱، ص ۵۰.